

6. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. К., 2006. 327 с.
7. Інноваційні технології виховання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / За ред. О. С. Чернової. Полтава, 2006. 112 с.
8. Ушакова Т. Н. Речь человека в общении. М.: Наука, 2009. 192 с.

УДК 376.091.33-056.36:615.851

Олександр Козинець, Наталія Полякова
(Київ)

МУЗИКА ЯК РІЗНОВИД ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З АУТИСТИЧНИМ СПЕКТРОМ

У статті йде мова про те, як музична терапія може сприяти позитивному короткотерміновому ефекту в осіб з раннім дитячим аутизмом. Аналізуються основні передумови сприйняття музики дітьми з аутизмом, спростовується теорія «особливого музичного таланту» цієї категорії дітей; згадуються різні форми взаємодії, які можна застосовувати в корекційній роботі з дітьми з аутизмом.

Ключові слова: діти з розладами аутичного спектра, музикотерапія, дитячий аутизм, музичні твори, реакція дітей з аутизмом на музику.

The article discusses how music therapy can contribute to a positive short-term effect in people with early childhood autism. The basic prerequisites of music perception by children with autism are analyzed, the theory of "special musical talent" of this category of children is refuted; there are various forms of interaction that can be used in corrective work with children with autism.

Keywords: children with autism spectrum disorders, music therapy, childhood autism, musical works, response of children with autism to music.

Навіть сьогодні учені досі не можуть сказати з упевненістю, яка ж причина або причини аутизму. Можливо, задіяний генетичний фактор – синдром фрагільної Х-хромосоми, який і веде до появи аутистичних рис, але далеко не всі діти з аутизмом мають цей синдром. Був період, коли терміном «аутизм» пояснювали будь-які порушення поведінки, не маючи на те досить чіткого діагностичного обґрунтування [5].

Дослідження Сінді Лу Еджертона та Джеффри Томпсона надають докази того, що музична терапія може сприяти позитивному короткотерміновому ефекту у осіб з раннім дитячим аутизмом. Як наголошував видатний невропатолог і психіатр В. Бехтерев, «сприймання музики не потребує попередньої підготовки і є доступним для всіх. Тобто, музика чинить свій лікувальний вплив за будь-яких умов. За допомогою музичних образів, ритму, темпу, мелодії можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи, «розгальмувати загальмованість» дітей, врегулювати кінестетику, виявити музичні здібності та задовільнити естетичні потреби» [1].

В роботах Дж. Елвіна, Е. Уорика, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворової, які присвячені аутизму, відзначається сприйнятливність дітей із аутизмом до музики. Визначаючи особливості сприймання музичного матеріалу дітьми з аутистичним спектром, маємо висновок, що причин, які ускладнюють процес виховання та навчання дітей багато: недорозвиток усіх видів сприймання; недостатність пам'яті; несформованість мисленнєвих операцій; недостатній розвиток мови та мовлення; слабка увага; несформованість емоційно-вольової сфери тощо [4, 6].

Німецько-американський психоаналітик Бруно Беттельхейм, який багато років займався психотерапією аутизму, вважає, що неможливо точно і впевнено встановити, наскільки

викривленою, обмеженою є структура особистості аутичних дітей, «оскільки вони, на відміну від розумово відсталих, можуть досягти вершин досконалості» [1, с. 15].

Початкова робота з дитиною з РДА в напрямку музичної терапії повинна спиратись на такі засади:

- на етапі встановлення контакту з дитиною не рекомендується наполягати на проведенні конкретних музикотерапевтичних вправ, виконанні певних завдань; слід бути чутливими до реакцій дитини, діяти залежно від ситуації, зважаючи на її бажання та настрої. Часто дитина сама пропонує ту форму взаємодії, яка на цей момент є для неї найбільш прийнятною;

- все, що відбувається на занятті, має супроводжуватися емоційним коментарем, під час якого дорослий проговорює всі дії та ситуації, якщо це потрібно – пояснює дитині за допомогою показу чи жестів;

- треба пам'ятати, що поведінка дитини під час заняття може бути різноманітною. Якщо дитина вийшла зі стану рівноваги, треба бути спокійним, не сварити її, а зрозуміти, чого дитина хоче у конкретний момент і спробувати допомогти їй вийти зі стану дискомфорту;

- хвалити дитину за співпрацю і увагу, навіть якщо завдання їй не вдалося;

- потрібно бути готовим до того, що реакція на одну й ту ж мелодію, вправу, ситуацію в різних дітей з РДА може бути різною: одна реагує досить дружньо, в іншій це може викликати різко негативну реакцію. Якщо у дитини дії фахівця викликають супротив – слід зупинити роботу. Звичайно, це потребує гнучкості, яка допоможе діяти в залежності від розвитку подій [3].

Беручи до уваги проблеми дітей з раннім дитячим аутизмом, а саме: якісні порушення соціальної взаємодії та комунікації, що виявляються в обмеженій, повторюваній і стереотипній поведінці, інтересах та діяльності, музикотерапія ставить перед собою в роботі з дітьми такі завдання: розвивати у дітей здатність емоційно реагувати на музику; корегувати недоліки пізнавальної сфери; розвивати мовлення та функції мовлення; виправляти недоліки моторно-рухової сфери; розвиток сенсорних здібностей; формування комунікативної компетенції; емоційного ставлення до предметів та явищ навколишнього світу; виховання основних моральних якостей; виявлення інтересу до музичної та загалом творчої діяльності [5].

Музична терапія не може вилікувати аутизм і зниження інтелекту. Але з її допомогою логопед (спеціальний психолог) може взаємодіяти з дитиною в створенні музики, що пом'якшує негативну поведінку. Фахівцю необхідно «зустрітися» з дитиною в її стихії, тому заняття в основному складаються з імпровізацій [2]. «Словник термінів», підготовлений Професійною асоціацією музичних терапевтів (Association of Professional Music Therapists), визначає імпровізацію як «будь-яку спонтанно створювану комбінацію звуків і пауз, що має початок і кінець». Клінічна імпровізація в процесі терапії визначається як «музична імпровізація, яка має специфічні терапевтичні значення і мета і створюється в середовищі, що полегшує відповідну реакцію і взаємодія» [5, с. 3].

Як зазначає Дж. Алвін, «у своїй роботі я не зустрічала жодної дитини з аутизмом, яка б не реагувала на музичні звуки. Ця позитивна реакція стала причиною поширеної помилки, що *діти з аутизмом наділені особливим музичним талантом*. Так, деякі люди з аутизмом демонстрували вражаючі здібності до сприйняття і запам'ятовування музики, проте в цілому вони не більше і не менше музичні, ніж всі інші» [5, с. 11].

Одна з причин, чому музика тут така приваблива, полягає в тому, що вона не вимагає участі мови, яка є значною проблемою для більшості людей з аутизмом. Інша причина криється в тому, що музика – це стежка в світ почуттів і емоцій – світ, який, як видається на перший погляд, далекий людині з аутизмом.

У корекційній роботі з дітьми з аутизмом можна застосовувати такі форми взаємодії: слухання музики (рецептивна музикотерапія), рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; музична психосоматична релаксація, гра на дитячих музичних

інструментах, музично-ритмічні вправи, вокалотерапія, музикомалювання, дихальні вправи з музичним супроводом [3, 4].

Вибір музичних творів для занять із дітьми з РАС є складним. Музика здатна змінювати настрої і поведінку – від апатії до бурхливої діяльності й навпаки. Музичний досвід може як стимулювати, так і притупляти активність. В останньому випадку є велика небезпека нанести шкоду: дитина замикається в собі, відгороджується від світу, починає розгойдуватися і мугикати, як буває при нав'язливих ситуаціях, погляд її стає порожнім. Позитивні реакції дитини з аутизмом на музику, яку вона чує або слухає, найчастіше непередбачені, оскільки її поведінка нераціональна [5].

Проте, ми можемо побачити в реакціях дитини ознаки задоволення або незадоволення, здатність поглинати і запам'ятовувати, бажання повторити досвід або ж уникнути його. Які музичні твори підібрати для занять з дитиною, в якій цілий комплекс психофізичних порушень – завдання складне. У такому випадку логопед разом із музичним керівником працює й складає свою програму відповідно до рівня розуміння дітей даної категорії та їх функціональних можливостей.

У процесі роботи з дітьми з РАС добре підходять такі музичні твори:

– для релаксації (В.Моцарт «Соната для фортепіано», II частина, фа-мажор (Adagio) та «Дивертисмент», ре-мажор (Andante); Ж.Масне «Роздум»; Й.Штраус «Повільний вальс»; Ф.Шуберт «Вечірня серенада»; А.Вівальді «Концерт для флейти з оркестром № 4»; П. Чайковський «Пори року», «Баркарола»); В. Моцарт «Ближче до мрії»; Л. Бетховен «Елізі»; Й. Бах «Брандербурзький концерт №2» (Andante); Т.Альбіноні «Адажіо»; М. Брух «Скрипичний концерт № 1» (Adagio); С. Рахманінов «Рапсодія на тему Паганіні»; М. Лисенко «Елегія».

– для активізації та настроєвої стимуляції можна використовувати твори В. Моцарта: увертюри до опер «Чарівна флейта» та «Весілля Фігаро», «Маленьку нічну серенаду» (Allegro), сюїту «Пер Гюнт» («Ранок») Е.Гріга, увертюру до балету «Лускунчик» П. Чайковського, «Українську рапсодію» М.Лисенка, «Мелодію» М. Скорика, прелюдію №8 «Дівчина з волоссям кольору льону» і «Музику янголів» К. Дебюссі та ряд інших.

– для заспокоєння після певної активності можна прослухати: Л.Бетховен, «Симфонія №6», 2 частина, Й. Брамса «Колискову», Ф. Шуберта «Аве Марію», Ф.Шопена «Ноктюрн сі-мінор», К.Дебюссі «Світло місяця» [2, 5].

Члени команди, що працюють з дитиною з аутизмом – лікарі, педагоги або терапевти, – намагаються підштовхнути її до того, щоб дитина використовувала інформацію, що отримується з навколишнього світу.

Оскільки розвиток такої особистості часто носить дезінтегрований характер, можна використовувати музику в якості інтегруючого впливу, коли в одній дії об'єднані інтелектуальні, емоційні, фізичні і навіть соціальні чинники, що безпосередньо впливають на дитину на рівні її інтелектуального та емоційного розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Коуэн Ш. Жизнь с аутизмом. М. : Институт общегуманитарных исследований, 2008. 240 с.
2. Кэмпбелл Д. Дж. Эффект Моцарта. Минск: Поппури, 1999. 320 с.
3. Лебединский В.В., Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция. М.: Изд-во МГУ, 1990. 197 с.
4. Манелис Н. Г. Ранний детский аутизм: психологические и нейропсихо-логические механизмы // В мире науки. 2006. №7. С. 32–43.
5. Музыкальная терапия для детей с аутизмом / Джульетта Алвин, Эриел Уорик. М.: Теревинф, 2004. 208 с.
6. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.